

РОЛЬ ОРГАНІВ ПРАВОСУДДЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БАЛАНСУ ПРИВАТНИХ ТА ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

Розкрито роль органів правосуддя в забезпеченні балансу приватних та публічних інтересів. У статті зазначається, що суд як носій публічної влади покликаний забезпечувати справедливість, відстоюючи права і свободи людини і громадянина, дотримуючись балансу приватних та публічних інтересів. Резюмується, що межа між сферами приватного та публічного інтересу є рухомою, зумовленою рівнем соціально-економічного та особливостями розвитку суспільства, визначається законодавцем в залежності від потреб державного та суспільного розвитку. Визначення цієї межі, поряд із формуванням інтересів через правове регулювання, і складає проблему поєднання або забезпечення балансу публічних та приватних інтересів.

Ключові слова: органи правосуддя, судовою влада, рішення суду, публічно-правовий інтерес, приватноправовий інтерес, баланс приватних та публічних інтересів

Постановка проблеми. Процеси глобалізації XXI століття вимагають більш глибокої інтеграції, об'єднання зусиль держав з вирішення проблем захисту людства від антиправових викликів. Більшість сучасних конституцій, в тому числі і Конституція України сприйняла загально-визнані принципи та норми міжнародного права, міжнародні договори як складової частини правової системи. Як член Ради Європи Україна взяла на себе певні зобов'язання перед європейським співтовариством щодо запровадження стандартів діяльності судових і правоохоронних органів, властивих демократичній державі. А 27 червня 2014 року в Брюсселі Президентом України була підписана Угода про асоціацію між Україною та ЄС (далі - Угода) в повному обсязі [1].

Відповідно до ст. 14 Розділу III «Юстиція. Свобода та безпека» Угоди, «в рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією [2].

У зв'язку з даними процесами українські суди також отримали імпульс правового впливу як у правозастосовній діяльності, так і у питаннях визначення та розвитку власного статусу.

Ступінь наукової розробки проблеми. Дослідженню судових органів приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, В.Бойко, В.Бринцев, Т.Варфоломеева, Ю.Грошевий, В.Євдокимов, М.Козюбра, І.Коліушко, В.Костицький, В.Малярєнко, І.Марочкін, М.Мельник, В.Оніщук, В.Онопенко, О.Пасенюк, С.При-

луцький, Д.Притика, А.Селіванов, В.Сердюк, Н.Сиза, М.Сірий, Р.Уолкер, Б.Футей, В.Шишкін та ін. Однак, незважаючи на значний внесок вказаних науковців у розробку цих питань, проблеми судової влади й досі залишаються спірними та невирішеними, що і зумовлює актуальність проблеми.

Мета статті – аналіз ролі органів правосуддя в забезпеченні балансу приватних та публічних інтересів.

Виклад основного матеріалу. Ефективність правосуддя, так як і досягнення його мети є одним із показників побудови правової демократичної держави та прямо залежить від результатів діяльності органів судової влади.

Основне призначення публічної влади – захистити права та свободи громадян. Основною метою влади народу є публічний інтерес. Що таке публічний інтерес? Правовий феномен «інтересу» в конституційному праві викликає бурхливі дискусії в науковому середовищі, крім цього, згадку про інтерес можна зустріти в рішеннях органу конституційної юрисдикції України, який використовує категорію «інтерес», а також її різноманітні модифікації: інтереси громадян [3], інтереси всього народу [4], інтереси людини і громадянина, права та законні інтереси юридичних осіб, інтереси держави [5], інтереси суспільства [6]. Багатоманітність суб'єктів – носіїв інтересів свідчить про складний характер їх взаємовідносин. Інтереси цих суб'єктів можуть суперечити один одному, тоді як конституційні механізми вирішення даних суперечностей не завжди ефективні. Проблема інтересів – рушійна сила правової сфери. Інтерес формує правове регулювання, дає нормам реальне життя. Крім цього, інтереси відображають суб'єктивну спрямованість норм права та є об'єктивним критерієм для розмежування приватного та публічного. Досяг-

нення балансу між публічними та приватними інтересами має пріоритетне значення для забезпечення конституційної безпеки держави і прав людини та громадянина.

В теорії цивільного процесуального права питання про позитивність гармонійного поєднання приватноправових та публічно-правових інтересів неодноразово піднімалось рядом дослідників у цій сфері, зокрема, В.В.Ярковим, який вказує на таку тенденцію розвитку системи цивільної юрисдикції як пошук оптимального співвідношення приватного та публічного в цій сфері [7].

Принцип розумного балансу приватних та публічних інтересів впливає з ст. 1 Протоколу № 1 (1952 р.) до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., яка встановлює необхідність дотримання державою, при обмеженні або втручанні у право власності, вимоги розумного балансу публічного та приватного інтересів [8]. Дана вимога є одним із центральних принципів, які лежать в основі Європейської конвенції з прав людини.

Слід вказати, що категорія «баланс» є досить абстрактною та суб'єктивною. Баланс приватних та публічних інтересів це не завжди «золота середина», іноді пріоритет повинен віддаватись публічним інтересам, при цьому приватні інтереси підлягають чіткому законодавчому обмеженню з метою недопустимості їх порушення.

Держава, обмежуючи особу в її правах та свободах, може керуватись принципом особливої значимості публічного інтересу, який, на відміну від приватного, покликаний, з одного боку, забезпечувати засади держави та суспільства як умову їх існування, з іншого – гарантувати задоволення приватних інтересів. Це відповідає положенню ч. 1 ст. 64 Конституції України, яке встановлює, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Суд як носій публічної влади покликаний забезпечувати справедливість, відстоюючи права і свободи людини і громадянина, дотримуючись балансу приватних та публічних інтересів. При цьому, слід враховувати, що охорона та захист суб'єктивних прав та законних інтересів – не тотожні поняття. Захист порушеного права – основне завдання правосуддя. Як зазначає проф. В.В. Сердюк, «виконання державою судової функції обумовлює створення системи судової влади, яка не ототожнюється із системою судів. Призначення судової влади полягає у вирішенні правових спорів у передбачених законом процесуальних формах та виконанні інших дій, прямо чи опосередковано

пов'язаних із здійсненням правосуддя» [9].

Люди повинні бачити в суді не просто орган державної влади, а справедливого арбітра в спорах, в тому числі з державою. Оскільки держава наділена по суті необмеженою владою, і в порівнянні з владними повноваженнями держави в особі її органів людині немає чого протиставити, крім задекларованих прав в Конституції та нормативно-правових актах.

Оцінюючи роль правосуддя в забезпеченні балансу приватних та публічних інтересів, слід визнати, що судовий орган виступає останньою інстанцією для захисту прав інтересів громадян, їх об'єднань. Розгляд кожної справи є вирішенням конфлікту інтересів, тому відхід судді від принципів всебічного розгляду справи, об'єктивності та неупередженості створює обставини, при яких інтереси однієї з сторін будуть обмежені або ущемлені. Незадоволення суб'єкта (при наявності об'єктивних підстав) винесеним рішенням підриває авторитет не тільки судді, але й всієї системи правосуддя і навіть закону як найвищої форми реалізації права.

Завдання суду – співставити вимоги держави та суспільства з інтересами конкретної юридичної або фізичної особи, знайти компроміс, не допускаючи ситуації, коли вимоги публічного інтересу повністю придушують приватний інтерес, і навпаки – коли публічні інтереси зовсім не враховуються судом. У зв'язку з цим на судді лежить велика відповідальність, так як оцінювати справедливість співвідношення інтересів належить саме йому.

Однією із необхідних умов досягнення оптимального балансу приватних та публічних інтересів є самостійність та незалежність судової влади.

Відповідно до ст. 10 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. незалежність судової влади повинна бути гарантована державою та закріплена в основних законодавчих актах країни [10]. Це означає підпорядкування діяльності суддів тільки закону, недопустимість будь-якого неправомірного втручання в судову процедуру, неможливість перегляду та скасування рішень судів інакше, ніж через судове оскарження та прийняття відповідного рішення судом вищого рівня.

Відповідно до ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість

будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя» [11].

У демократичній державі повинно бути знайдено розумне поєднання (баланс) приватних та публічних інтересів в конкретній сфері правовідносин.

У правозастосовній практиці співвідношення приватних та публічних засад досить умовне, а законодавство не містить будь-яких правил для визначення співвідношення публічного та приватного інтересів. У зв'язку з цим вагому роль в забезпеченні балансу приватних та публічних інтересів належить Конституційному Суду України, Верховному Суду України та Європейському Суду з прав людини.

Рішення Конституційного Суду України – нормативна основа гарантування конституційної безпеки. Саме Конституційний Суд України володіє державно-владними повноваженнями особливого характеру, які дозволяють приймати рішення, які мають загальнообов'язковий характер. Конституційний Суд України є органом, який здійснює функцію по врегулюванню, зняттю в рамках встановлених конституційних процедур конфліктів, пов'язаних в тому числі і з порушенням балансу приватних та публічних інтересів.

Також не можна не відзначити роль органу конституційної юрисдикції в системі захисту інтересів, який шляхом тлумачення конституційних норм визначає в рішеннях конкретних справ, чи не порушується баланс приватних та публічних інтересів. Так, відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25 листопада 1997 р., громадянин України, іноземець, особа без громадянства має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, ор-

гану місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або ущемляють права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді.

Такі скарги підлягають безпосередньому розгляду в судах незалежно від того, що прийнятим раніше законом міг бути встановлений інший порядок їх розгляду (оскарження до органу, посадової особи вищого рівня по відношенню до того органу і посадової особи, що прийняли рішення, вчинили дії або допустили бездіяльність).

Подання скарги до органу, посадової особи вищого рівня не перешкоджає оскарженню цих рішень, дій чи бездіяльності до суду [12].

З метою реалізації конституційних прав кожного на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, захисту виборчих прав, права на доступ до публічної служби тощо в Україні в системі судів загальної юрисдикції утворено адміністративні суди. За змістом частини другої статті 4 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) від 6 липня 2005 року № 2747-IV юрисдикція адміністративних судів поширюється на всі публічно-правові спори, крім спорів, для яких законом встановлений інший порядок судового вирішення.

Відповідно до Постанови Пленуму Вищого Адміністративного Суду України № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» від 20 травня 2013 р., «законодавство не містить визначення терміна «публічно-правовий спір». Для розгляду спору адміністративним судом необхідно встановити його публічно-правовий зміст (характер). Для з'ясування характеру спору суди повинні враховувати, що протилежним за змістом є приватно-правовий спір. Це означає, що в основі розмежування спорів лежить поділ права на публічне та приватне. Вирішуючи питання про віднесення норми до публічного права, а спору до публічно-правового, суди повинні враховувати загальнотеоретичні та законодавчі критерії. Зокрема, за змістом пункту 1 частини першої статті 3 КАС України у публічно-правовому спорі, як правило, хоча б однією стороною є орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа або інший суб'єкт, який здійснює владні управлін-

ські функції на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень.

Спір набуває ознак публічно-правового за умов не лише наявності серед суб'єктів спору публічного органу чи посадової особи, а й здійснення ним (ними) у цих відносинах владних управлінських функцій.

Для цілей і завдань адміністративного судочинства владну управлінську функцію необхідно розуміти як діяльність усіх суб'єктів владних повноважень з виконання покладених на них Конституцією чи законами України завдань.

Вирішуючи питання про визначення юрисдикції адміністративних судів щодо вирішення адміністративних справ, суди повинні враховувати, що КАС України встановлює такі правила відмежування адміністративної юрисдикції від інших видів юрисдикції: понятійно-функціональне, тобто визначення адміністративної справи, що наведене у пункті 1 частини першої статті 3 КАС України; визначення видів публічних правовідносин (управлінські правовідносини та правовідносини, пов'язані з публічним формуванням суб'єкта владних повноважень), зазначених у частині першій статті 17 КАС України; встановлення переліку публічно-правових спорів, що підпадають під юрисдикцію адміністративних судів (частина друга статті 17 КАС України); встановлення переліку публічно-правових справ, що не належать до предмета адміністративної юрисдикції (частина третя статті 17 КАС України) [13].

Слід звернути увагу, що відповідно до п. 5 ст. 9 КАС України, у разі виникнення в суду сумніву під час розгляду справи щодо відповідності закону чи іншого правового акта Конституції України, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України, суд звертається до Верховного Суду України для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта. Таким чином, не можуть бути оскаржені і переглянуті правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо їх конституційності. Проте у справах щодо оскарження підзаконних правових актів інших суб'єктів владних повноважень адміністративний суд може перевіряти їх відповідність Конституції України, міжнародним договорами, ратифікованим в Україні, законам України та іншим правовим актам вищої юридичної сили.

Висновки. В судовій практиці України зустрічались випадки, пов'язані із зловживаннями

органів влади, які представляють публічний інтерес. Тому суди повинні працювати в тому числі і як противага владі. Однак справжнього судочинства не буде, поки суди будуть вагатись: можна скасувати рішення органу влади чи ні. Межа між сферами приватного та публічного інтересу є рухомою, зумовленою рівнем соціально-економічного та особливостями розвитку суспільства, визначається законодавцем в залежності від потреб державного та суспільного розвитку. Визначення цієї межі, поряд із формуванням інтересів через правове регулювання, і складає проблему поєднання або забезпечення балансу публічних та приватних інтересів. Особлива роль у досягненні цієї мети надається органам правосуддя, в діяльності яких реалізується механізм судового контролю та усунення дисбалансу у випадках, коли законодавцем не виконане завдання дотримання балансу інтересів. Тому в процесу сучасного реформування судової влади слід забезпечити належним чином самостійність та незалежність судової влади як умови досягнення балансу приватних та публічних інтересів.

Список літератури

1. Угода про асоціацію України з Європейським Союзом [Електронний ресурс]// Режим доступу: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf)
2. Там само.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України стосовно можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України від 6.04.2010 № 11-рп/2010 // Вісник Конституційного суду України від 2010 – 2010 р., № 3, стор. 44
4. Рішення Конституційного Суду України від 11 липня 2012 р. у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин п'ятої, шостої статті 75, частини четвертої статті 77 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» (справа про обрання Голови Верховної Ради України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-12/print1344315341973115>

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «Науково-виробнича фірма «VD MAIS» щодо офіційного тлумачення положень статті 786 Цивільного кодексу України від 03.07.2012 № 14-рп/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v014p710-12>

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Податкового кодексу України від 12.06.2012 № 13-рп/2012 // Офіційний вісник України від 27.06.2012 – 2012 р., № 47, стор. 57, стаття 1855, код акту 62129/2012.

7. Ярков В. В. Будущее системы гражданской юрисдикции: Попытка прогноза в начале XXI века / В. В. Ярков // Правоведение. - 2001. - № 1. - С. 167 – 185.

8. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 20.03.1952 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_535

9. Сердюк В. В. Правовий статус Верховного Суду України в системі судової влади. – Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора

юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судострой; прокуратура та адвокатура. – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2009. - С. 17. – 36 с.

10. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. [Електронний ресурс]// Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015

11. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р [Електронний ресурс]// Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) від 25.11.1997.// Офіційний вісник України від 25.07.2003 — 2003 р., № 28, стор. 100, стаття 1377, код акту 25723/2003

13. Постанова Пленуму Вищого Адміністративного Суду України № 8 «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» від 20 травня 2013 р. [Електронний ресурс]// Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008760-13>

Стаття надійшла до редколегії 04 грудня 2013 року.

Рекомендована до опублікування у «Віснику» членом редколегії О.В. Гетманцевим.

O.V. Shcherbanyuk

The role of justice in providing balance of private and public interests

Summary

The article deals with the role of justice in ensuring balance private and public interests. The article states that the court as the bearer of public authority charged with ensuring justice, defending the rights and freedoms of man and citizen, observing the balance of private and public interests. Summarized that the line between private and public spheres of interest is moving, determined the level of socio-economic and special needs of society, the legislature determined depending on the needs of the state and social development. Defining this limit, along with the formation of interests through regulation, and the problem is software or a combination of balance public and private interests.

Key words: justice agencies, the judiciary, court decision, public interest law, private-interest balance private and public interests

О.В. Щербанюк

Роль органов правосудия в обеспечении баланса частных и публичных интересов

Аннотация

Раскрыта роль органов правосудия в обеспечении баланса частных и публичных интересов. В статье отмечается, что суд как носитель публичной власти призван обеспечивать справедливость, отстаивая права и свободы человека и гражданина, придерживаясь баланса частных и публичных интересов. Резюмируется, что граница между сферами частного и публичного интереса является подвижной, обусловленной уровнем социально-экономического и особенностями развития общества, определяется законодателем в зависимости от потребностей государственного и общественного развития. Определение этой границы, наряду с формированием интересов через правовое регулирование, и составляет проблему сочетания или обеспечения баланса публичных и частных интересов.

Ключевые слова: органы правосудия, судебная власть, решение суда, публично-правовой интерес, частноправовой интерес, баланс частных и публичных интересов.